

Subjektyvi gyvenimo kokybė kaip socialinis indikatorius: viešojo sektoriaus kontekstas

Gediminas Merkys, Rūta Brazienė, Gita Kondrotaitė

*Kauno technologijos universitetas
K. Donelaičio g. 20, LT - 44239 Kaunas*

Straipsnyje atskleidžiama socialinių indikatorių samprata, jų reikšmė moderniai viešojo administravimo praktikai ir atitinkamos pakraipos moksliniams tyrimams. Pabrėžiama būtinybė Lietuvoje sukurti ir patvirtinti nacionalinę socialinių indikatorių sistemą. Atskleidžiamos metodologinės problemos, kylančios pagrindžiant socialinių indikatorių tematinę (dimensinę) struktūrą. Parodomos socialinių indikatorių sąsajos su tokiomis procedūromis kaip socialinis matavimas ir vertinimas, socialinė diagnozė, socialinis prognozavimas. Išryškinamos socialinių indikatorių prasminės sąsajos su tokiais konceptais, kaip „socialinė gerovė“, „gyvenimo kokybė“, „darnioji plėtra“ ir „naujoji viešoji vadyba“. Remiamasi prielaida, jog naujoji viešoji vadyba yra instrumentas darniai plėtrai užtikrinti, o ši turi kurti prielaidas gyvenimo kokybei. Nagrinėjama gyvenimo kokybės socialinių indikatorių problema, pagrindžiama būtinybė derinti vadinamuosius „objektyvius“ ir „subjektyvius“ gyvenimo kokybės indikatorius, išryškinamas pažintinis subjektyviosios gyvenimo kokybės indikatorių vaidmuo. Straipsnyje pateikiama konkreti savivaldybės gyventojų viešosios nuomonės tyrimo metodika, kuri paremta subjektyviais gyvenimo kokybės vertinimo indikatoriais. Pagrindžiamos prasminės metodikos sąsajos ne tik su gyvenimo kokybės, bet ir su naujosios viešosios vadybos bei darniosios plėtros konceptais.

Raktažodžiai: *socialiniai indikatoriai, objektyvi gyvenimo kokybė, subjektyvi gyvenimo kokybė, viešoji nuomonė, naujoji viešoji vadyba, darnioji plėtra.*

Keywords: *social indicators, objective quality of life, subjective quality of life, public opinion, new public management, sustainable development.*

Įvadas

Socialiniai indikatoriai tarnauja modernios visuomenės savižinai ir vaidina išskirtinį vaidmenį valstybės valdyme. Informacija apie socialinius indikatorius gaunama renkant ir apdorojant statistinės prigimties duomenis. Vis dėlto rutininis žinybinės statistikos rinkimas apie įvairius visuomenės gyvenimo bei valdymo sektorius ir socialinių indikatorių sistema yra toli gražu ne tas pats. Apie kiekvieną valdymo sektorių paprastai renkama labai detali informacija pagal daugelį požymių. Tuo tarpu į socialinių indikatorių sistemą įtraukiami tik pavieniai, patys informatyviausi ir iškalbingiausi visuomenės socialinės raidos rodikliai. Taigi socialinių indikatorių sistemą sudaro rodikliai-reprezentantai, atstovaujantys pačioms įvairiausioms visuomenės gyvenimo ir valstybės valdymo sritims. Tokia prieiga įgalina žvelgti į visuomenę apibendrintai, pažinti ir vertinti jos raidą, nepaskęstant didžiuliam informacijos sraute ir neįklimpstant į pavienes detales. Turinio prasme socialinių indikatorių sistema susieja su tokiomis kategorijomis kaip „socialinė gerovė“, „gyvenimo kokybė“. Svarbus informacinis šaltinis plėtojant socialinių indikatorių sistemą yra masinės gyventojų apklausos.

Visuotinai žinoma autoritetinga Europos Sąjungos institucija EUROSTAT. Paminėtina ir masinių gyventojų apklausų sistema EUROBARO-

Gediminas Merkys – Kauno technologijos universiteto Sociologijos katedros ir Socialinių tyrimų laboratorijos vedėjas, profesorius, socialinių mokslų habilituotas daktaras.

El. paštas: gediminas.merkys@ktu.lt

Rūta Brazienė – Kauno technologijos universiteto Sociologijos katedros docentė, socialinių mokslų daktarė.

El. paštas: ruta.braziene@ktu.lt

Gita Kondrotaitė – Kauno technologijos universiteto Socialinių tyrimų laboratorijos doktorantė.

El. paštas: gikond@mruni.lt

Straipsnis įteiktas redakcijai 2008 m. vasario mėn.; recenzuotas; parengtas spaudai 2008 m. kovo mėn.

METER². Vis dėlto greta minėtų institucijų dar lygiagrečiai egzistuoja *Europos socialinių indikatorių sistema*³. Maža to, nacionalines socialinių indikatorių sistemas turi pasitvirtinusios pavienės valstybės – Anglija, Vokietija, Šveicarija⁴⁵⁶. Simptomiška, kad nacionalines socialinių indikatorių sistemas turi pasitvirtinusios ne visos ES valstybės „senbuvės“. Antai dar 2002 m. prancūzų autorius kritikavo padėtį, kad savo nacionalinių indikatorių sistemos dar neturi Prancūzija ir pagrįstai ragino tokią sistemą sukurti ir patvirtinti⁷.

Pažymėtina, kad savo nacionalinės socialinių indikatorių sistemos iki šiol neturi pasitvirtinusi ir Lietuvos Respublika. Žinoma, pastaruoju metu šalyje tobulėjo valstybinės statistikos surinkimas, buvo atlikta nemažai analitinių studijų, išleista leidinių. Čia ypač pažymėtina Statistikos departamento prie LR Vyriausybės veikla. Pastaruoju metu kuriamos modernios statistinių duomenų rinkimo, analizės ir archyvavimo sistemos pagal atskiras žinybas ir sektorius. Kaip labai vykęs pavyzdys paminėtina nauja *Švietimo valdymo informacinė sistema ŠVIS*, kurią padėjo kurti britų ekspertai⁸. Verta dėmesio iniciatyva kurti socialinių mokslų duomenų bazę, kuri kauptų, saugotų ir suinteresuotiems tyrėjams (antrinės analizės tikslais) teiktų pirminius duomenis, jau sukauptus šalies socialinių tyrimų praktikoje. Čia turimas galvoje projektas *LIDA - Lietuvos informacinių duomenų archyvas*⁹. Šalyje renkama statistika ir pagal kitas visuomenės gyvenimo sritis bei valdymo sektorius. Vis dėlto šalyje sukurtos ir patvirtintos nacionalinės socialinių indikatorių sistemos kol kas nėra.

Straipsnio autorių duomenimis, sistemingų tyrimų socialinių indikatorių konstravimo klausimu šalyje neatliekama, pasigendama minėtos tematinės pakraipos informacinių didaktinių leidinių, skirtų visų pirma viešojo administravimo ir vadybos studentams

bei kvalifikacijos kursų klausytojams. Socialinių mokslų studijų programų apžvalga parodė, kad pasigendama (praktiškai nėra) studijų modulių apie socialinių indikatorių sistemas. Visa tai rodo, kad socialinių indikatorių klausimu šalyje atsiliekama. Kita vertus, šiuo požiūriu esama neišnaudotų galimybių tobulėti, pasiekti proveržį. Išdėstyti argumentai ir nulėmė šio straipsnio konkrečias tikslines nuostatas – išnagrinėti socialinių indikatorių sampratą, atskleisti jų reikšmę modernios visuomenės valdyme ir savivaldoje, atskleisti pagrindines socialinių indikatorių konstravimo metodologines problemas, pristatyti konkretų autorių įdirbį atitinkamoje srityje. Kadangi tyrėjų komandą sudaro sociologai, todėl pagrindinis dėmesys skiriamas subjektyviajai gyvenimo kokybei ir jos indikatoriams, apie kuriuos informacija paprastai renkama, pasitelkus viešosios nuomonės tyrimus.

Socialinių indikatorių samprata ir tyrimai

Socialinių indikatorių konstravimas turi galias istorines šaknis. Jo užuomazgos sietinos su senovinėmis monarchijomis, absoliutizmu, centralizuotos valdžios stiprėjimu, kai buvo siekiama geresnio mokesčių surinkimo, sklاندaus šauktinių kariuomenės formavimo ir kitų labai pragmatiškų valdymo dalykų. Minimalus istorinis ekskursas šiame kontekste prasmingas tuo, jog jis parodo vieną esminę aplinkybę - tiek rodiklių konstravimas, tiek visuomenės administravimas savo atsiradimo ištakose jau buvo neatsiejamai susiję. Bet kuriai valdžiai daugiau ar mažiau būdingas siekis pažinti valdomą objektą, savo ruožtu objekto pažinimas įgalina iškelti naujus valdymo tikslus, tobulinti valdymą pasiremiant kuo patikimesne ir išsamesne informacija.

Simptomiška yra tai, kad platus ir viešas socialinių indikatorių taikymas bei naudojimas yra būtent demokratinės pilietinės visuomenės bruožas. Šiuo požiūriu pamokanti totalitarizmo istorija, ypač nacistinės Vokietijos ir stalininės SSRS patirtis [4]. Atitinkama informacija, kuri paprastai atspindima socialiniais indikatoriais, būdavo renkama ribotai, ją rinkdavo ne mokslininkai ir tyrėjai, bet uždarų valstybinio planavimo, kontrolės struktūrų ir slaptųjų tarnybų specialistai. Informacijos teikimas natūraliai išsikreipdavo dėl vadinamosios „politinio raporto“ psichologijos, kai žemesnio lygio vadovai neretai buvo linkę teikti „pagražintus duomenis“, orientuotus į ideologinę-politinę konjunkturą. Bet kuriuo atveju atitinkama informacija nebūdavo naudojama viešai. Valdžios palaiminti ir išleisti įvairūs statistiniai rinkiniai būdavo cenzūros prafiltruoti ir paprastai tarnaudavo ne objektyviai procesų analizei, bet propagandai. Tai rodo ir iškalbingas faktas, kad stalininėje SSRS net pati statistika kuri laiką buvo apšaukta me-

² http://www.ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm

³ Europos socialinių indikatorių sistema. http://www.gesis.org/en/social_monitoring/social_indicators/EU_Reporting/eusi.htm

⁴ Vokietijos Federacinės Respublikos socialinių indikatorių sistema. http://www.gesis.org/Dauerbeobachtung/Sozialindikatoren/Daten/System_Sozialer_Indikatoren/index.htm

⁵ Jungtinės Karalystės socialinių indikatorių sistema. <http://www.statistics.gov.uk/statbase/mainmenu.asp>

⁶ Šveicarijos socialinių indikatorių sistema. <http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index.html>

⁷ Perret B. Indicateurs sociaux, état des lieux et perspectives Rapport au Conseil de l'Emploi, des Revenus et de la Cohésion Sociale (CERC), janvier 2002. <http://pagesperso-orange.fr/bernard.perret/indicisoc.htm> [2007-12-20]

⁸ Švietimo valdymo informacinė sistema. Prieiga per Internetą: <http://www.svis.smm.lt/> [2008-01-29]

⁹ Lietuvos HSM duomenų archyvas. Prieiga per Internetą: <http://www.lidata.eu/> [2008-01-29]

lagingu buržuaziniu mokslu, ir tik vėliau reabilituota kaip „tarybinė statistika“, paremta „teisingu marksistinės filosofijos mokymu“.

Taigi visuomenės problemų, strateginio vystymo tikslų, viešojo biudžeto ir kitų dalykų, kurie operacionalizuojami ir(arba) iliustruojami konkrečiais socialiniais indikatoriais, viešas svarstymas profesionalų ir piliečių bendruomenėse yra esminis demokratijos bruožas. Noras giliai pažinti save, sekti ir reflektuoti savo būvį yra ne tik demokratinės, bet ir modernios visuomenės bruožas.

Sociologijos klasikų veikaluose visuomenė ne kartą lyginta su gyvu organizmu [36], kuris yra labai sudėtinga sistema, funkcionuojanti pagal sinergijos ir saviraidos dėsnius. Nors tokia metafora sukėlė biologinio redukcionizmo pavojų socialinio pažinimo procese, vis dėlto leido visuomenės pažinimą išplėsti. Pasirėmus biologine analogija, socialiniai indikatoriai gali būti apibrėžti kaip „visuomeninio organizmo“ receptorių ir sensorių sistema, pranešanti valdančiajam centrui – smegenims – informaciją apie organizmo vidinę būseną ir išorinę aplinką. Kuo labiau ši sensorių sistema išplėtotą, tuo sudėtingesnė sistema, tuo modernesnė yra visuomenė. Kitaip tariant, apie visuomenės modernumo laipsnį netiesiogiai galima spręsti ir iš to, kaip giliai, visybiškai ji siekia save pažinti ir kokiais rodikliais remdamasi ji tai daro [10].

Socialinių indikatorių konstravimas ir nagrinėjimas jau buvo be galo svarbus industrinei visuomenei, o ką kalbėti apie žinių visuomenę. Dar XX a. pradžioje italų statistikas ir kriminologas Alfredo Niceforo knygoje *Les indices numerique de la civilisation et du progres* [31] siekė apibrėžti socialinių indikatorių sistemą, kuri leistų matuoti socialinę pažangą laiko ir erdvės požiūriu. Vis dėlto paradoksas tas, jog kaip savarankiška ir fundamentali tyrimų kryptis socialinių indikatorių konstravimas atsirado palyginti neseniai ir yra naujai besiformuojanti tyrimų kryptis. Atitinkami tyrimai pradėti JAV 6-ojo dešimtmečio viduryje. Socialinių indikatorių pradininku moderniajame moksle laikomas Raymond Bauer, kuris 1967 išleido veikalą *Social Indicators*. Šis autorius pateikė ir šiuolaikinę socialinių indikatorių sampratą, kuri nepraranda aktualumo ir dabar. Pasak Bauer, socialiniai indikatoriai - tai „statistika, statistinės eilutės ir kitos įrodymų formos, kurios leidžia mums įvertinti kur mes esame ir kur link mes einame, atsižvelgiant į mūsų vertybes ir tikslus; suteikia galimybę įvertinti atitinkamas programas ir apibūdinti jų įtaką“ [2]. Verta dėmesio ir Jungtinių Tautų Organizacijos pateikiama socialinių indikatorių samprata: „Socialiniai indikatoriai apibrėžiami kaip statistika, kuri sėkmingai atspindi svarbias socialines sąlygas ir palengvina šių sąlygų evoliucijos

vertinimą. Socialiniai indikatoriai naudojami socialinėms problemoms identifikuoti, prioritetams nustatyti, įvairioms programoms bei politikos efektyvumui vertinti“ [9]. Kituose apibrėžimuose greta statistinės metrologinės socialinių indikatorių prigimties akcentuojamas jų turinys, paskirtis bei prasmė. Pasak Rice, socialiniai indikatoriai „... apibrėžia socialinę valstybę, apibūdina socialines problemas bei žymi socialines tendencijas“ [9]. Panašiai nagrinėjama objektą apibrėžia ir McEwin: „Socialiniai indikatoriai yra socialinės gerovės matavimai, atspindintys svarbias šiuolaikines gyvenimo sąlygas ir palengvinantys šių sąlygų evoliucijos vertinimą“ [17].

Kaip minėta, socialiniu indikatoriumi neturėtų būti laikoma bet kokia statistinės prigimties informacija apie visuomenę. Pasak McEwin, socialiniai indikatoriai turi pasižymėti tam tikromis savybėmis: atspindėti atitinkamą socialinę idėją, būti validūs ir reikšmingi, būti „jautrūs“ tiriamam fenomenui, aiškiai interpretuojami [17]. Paminėtini ir kiti reikalavimai, keliami empiriniams indikatoriams socialiniuose tyrimuose apskritai (objektyvumas, validumas, reliabilumas, naudingumas, ekonomiškumas, principinis paprastumas, informatyvumas etc.) [30]. Tikslinga diskusijai kelti klausimą ir apie tai, ar socialiniu indikatoriumi iš principo laikytina tik kiekybinės statistinės prigimties socialinė informacija? Ar gali būti socialinio indikatoriaus konstravimas paremtas kokybinėmis socialinių tyrimų metodikomis, pavyzdžiui, atvejo analize, interviu, kokybiniu stebėjimu, etnografinė studija ir pan.? Bet kuriuo atveju verta atkreipti dėmesį į tai, kad socialinių indikatorių mokslas užgimė ir vystėsi kiekybinių tyrimų paradigmoje.

Socialinių indikatorių konstravimas yra ta veiklos sritis, kur mokslo ir valdymo praktikos bendradarbiavimas yra labai prasmingas ir netgi būtinas. Identifikuojamos bent devynios labai stambias visuomenės gyvensenos ir viešojo sektoriaus sritys, kur socialinių indikatorių naudojimas bei taikymas yra nepamainomas. Visų pirma paminėtinos tokios sritys:

1. Įvairių socialinių problemų identifikavimas, jų paplitimo masto ir aštrumo laipsnio įvertinimas;
2. Socialinių pokyčių monitoringas;
3. Socialinės gerovės matavimas ir vertinimas;
4. Moksliskai pagrįstų socialinių prognozių parengimas;
5. Socialinės ir ūkinės raidos strateginių planų parengimas;
6. Motyvuotas ir pagrįstas viešojo biudžeto projektų parengimas;

7. Socialinės (plačiaja prasme) ir ūkinės politikos, taip pat įvairių diegiamų socialinių-ekonominių programų efektyvumo vertinimas;
8. „Socialinių pranešimų“ apie žmogaus ir visuomenės raidą parengimas;
9. Metinių pranešimų ir ataskaitų, kurias visuomenei paprastai pateikia demokratiškai išrinkti lyderiai, parengimas.

Ypač pažymėtina, kad visos minėtos devynios indikatorių taikymo sritys gali būti nagrinėjamos pačiu įvairiausiu lygmeniu. Čia turima galvoje tarptautinis ir nacionalinis lygmuo, regionų ir municipalinis lygmuo. Pavyzdžiui, socialiniai indikatoriai reikalingi tiek federalinės valstybės, tiek mažos savivaldybės biudžetui parengti, tiek didelės valstybės vadovo, tiek savivaldybės mero metiniam pranešimui (ataskaitai) parengti. Savo ruožtu tokie parametrai kaip socialinė gerovė, vykdomos politikos ir įdiegtų programų efektyvumas etc. taip pat gali būti indikatoriais pagrindžiami ir iliustruojami tiek vietos, tiek nacionaliniu, tiek ir tarptautiniu lygmeniu.

Natūralu, kad socialinių indikatorių sistemomis ilgainiui pradėjo domėtis tarptautinės institu-

cijos, ir šis susidomėjimas pastaruoju metu tik auga. Svarų impulsą socialinių indikatorių tyrimų krypties plėtrai davė tai, kad 1970 m. Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacija (angl. *Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*) pradėjo socialinių indikatorių tyrimo programą [34]. Beveik tuo pat metu Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) Socialinė ir ekonominė taryba inicijavo projektą *Socialinės ir demografinės statistikos sistema*, kurioje socialiniams indikatoriams teko pagrindinis vaidmuo. JTO dar 1975 m. apibrėžė konkrečią tematinę socialinių indikatorių struktūrą, kuri buvo tobulinama, tačiau tam tikrą savo „branduolinę struktūrą“ išsaugojo iki šių dienų. Kaip vienas naujesnių socialinių indikatorių sistemos pavyzdžių paminėtina Europos Komisijos 1998–2001 metais parengta *Europos socialinių indikatorių sistema*. Ši sistema laikoma instrumentu, atliekančiu socialinės situacijos ir socialinių pokyčių Europoje monitoringą [12]. Tarptautinių ir nacionalinių socialinių indikatorių sistemų turinio struktūros palyginimas pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelė. Tarptautinių ir nacionalinių socialinių indikatorių sistemų turinio struktūros palyginimas

<i>Tarptautinės socialinių indikatorių sistemos</i>		<i>Nacionalinės socialinių indikatorių sistemos</i>		
Jungtinių Tautų Organizacija¹⁰	Europos Sąjunga¹¹	Vokietija¹²	Jungtinė Karalystė¹³	Šveicarija¹⁴
Gimstamumas	Gyventojai, namų ūkis ir šeima	Populiacija	Populiacija	Informacinė visuomenė
Švietimas	Švietimas ir profesinis rengimas	Švietimas	Švietimas	Švietimas
Sveikatos apsauga	Sveikata	Socialinė stratifikacija	Žemės ūkis	Aukštasis mokslas
Pajamos ir ekonominė veikla	Apsirūpinimas būstu	Darbo rinka	Nusikalstamumas ir teisingumas	Profesinis rengimas
Užimtumas	Transportas	Pajamos ir paskirstymas	Rinkimai	Ekonominiai ir finansiniai duomenys
Apsirūpinimas geriamuoju vandeniu ir sanitarija	Laisvalaikis, žiniasklaida ir kultūra	Socialinė apsauga	Aplinka ir energetika	Mokslas ir technologijos
	Socialinis ir politinis dalyvavimas bei integracija	Transportas	Sveikata	Aplinka
	Darbo rinka ir darbo sąlygos	Sveikata	Apsirūpinimas būstu	Žiniasklaida
	Pajamos, vartojimo standartas	Dalyvavimas ir bendradarbiavimas	Vietos savivalda	Darnioji plėtra
	Aplinka	Aplinka	Socialinis saugumas	
	Socialinis saugumas	Viešasis saugumas ir nusikalstamumas		
	Nusikalstamumas ir viešasis saugumas	Laisvalaikis ir žiniasklaida		
	Bendroji gyvenimo situacija			

¹⁰ Jungtinių Tautų Organizacijos socialinių indikatorių sistema: <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/socind/> [2008-01-29].

¹¹ Europos socialinių indikatorių sistema. http://www.gesis.org/en/social_monitoring/social_indicators/EU_Reporting/eusi.htm [2007-12-20].

¹² Vokietijos Federacinės Respublikos socialinių indikatorių sistema. http://www.gesis.org/Dauerbeobachtung/Sozial_indikatoren/Daten/System_Sozialer_Indikatoren/index.htm [2008-01-13].

¹³ Jungtinės Karalystės socialinių indikatorių sistema. <http://www.statistics.gov.uk/statbase/mainmenu.asp> [2007-12-18].

¹⁴ Šveicarijos socialinių indikatorių sistema. <http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index.html> [2007-12-18].

Pažymėtina, kad kiekvienoje įvardytoje srityje matavimo dimensijos ir indikatoriai paprastai išskiria atitinkamus individualios gyvenimo kokybės aspektus, o visuomeniniu lygmeniu - socialinės gerovės, socialinės sanglaudos ir darnios plėtos komponentus.

Nacionalinių Vakarų Europos valstybių socialinių indikatorių sistemų turinio struktūra glaudžiai siejasi su *Europos socialinių indikatorių sistema*, nors turi kai kurių savitumų (žr. *1 lentelę*). Pavyzdžiui, Šveicarija aplenkė kitas šalis, į savo indikatorių sistemą įsivesdama tematinį bloką „informacinė visuomenė“; VFR socialinių indikatorių sistema turi „subtilų“ tematinį bloką „socialinė stratifikacija“, tuo tarpu komentuojamoje tarptautinėje sistemoje tokio atskiro bloko nėra. Savo ruožtu Anglijos socialinių indikatorių sistema savita tuo, kad kaip atskiras teminis blokas išskirta tokia sritis kaip žemės ūkis, ko analogiškoje Europos Sąjungos socialinių indikatorių sistemoje nėra. Krenta į akis, kad skirtumai sąlygoti kai kurių nacionalinių tradicijų¹⁵. Bet kuriuo atveju dėmesio vertos Anglijos, Šveicarijos, Vokietijos ir kitos nacionalinės socialinių indikatorių sistemos, juolab kad Lietuvos Respublika šiuo metu nacionalinės socialinių indikatorių sistemos pasitvirtinusi neturi [12].

Socialinių indikatorių sistemų apžvalga rodo, kad bendros ir visuotinai pripažintos sistemos nėra. Tokią sistemą sunku sukurti. Tai galima būtų padaryti nebent tik politinio ir mokslinio susitarimo pagrindu. Savaiame suprantama, kad toks kūrybinis produktas turėtų tik konvento tiesos statusą. Sunkumų objektyviai kyla todėl, kad žmonių ir visuomenės gyvenimas yra labai įvairialypis, ir jame galima išskirti be galo daug dimensijų. Išskirti kokį nors „teisingą“ ir baigtinį sąrašą čia būtų labai sunku. Be to, socialinis gyvenimas yra labai kontekstualus, sąlygotas konkrečios kultūros bei konkrečios situacijos. Indikatorių sistema, sukurta viename kontekste bus bent jau iš dalies problemiška kitame kontekste¹⁶: ją teks nuolat adap-

¹⁵ Vokietijos socialiniuose moksluose ilgą laiką išskirtines pozicijas turėjo vadinamoji kritinė teorija (J.Habermas, T.Adorno ir kt.), todėl atsispindi padidintas interesas socialinei stratifikacijai; nors žemės ūkis nėra pagrindinė didžiosios Britanijos kaip valstybės tapatybės dalis, tačiau žemės ūkis daugelio tos šalies aristokratų, taip pat ir kareliškosios šeimos pomėgis, iš čia galbūt ir padidintas interesas žemės ūkiui.

¹⁶ Iškalbingas kultūrinio specifiškumo ir kontekstualumo pavyzdys yra elementarūs sanitariniai ir higieniniai indikatoriai (apsirūpinimas geriamu vandeniu, kanalizacijos sistemos, viešųjų tualetų pakankamumas ir buklė etc.). Minėti indikatoriai išskirtinai aktualūs besivystančioms šalims tuo tarpu Vakarų valstybėse tai jau yra trivialybė. Čia žymiai aktualesni dalykai, kurie susiję su chemizacijos kontrole, prietaisų (pvz. monitoriaus) skleidžiamo spinduliavimo kontrole ir pan.

tuoti, papildyti ir pan. Išdėstyti argumentai rodo, kad, ieškant „tobulos“ socialinių indikatorių turinio struktūros, tenka kalbėti apie egzistuojančius tam tikrus ontologinius apribojimus.

Pagrįstai galima kalbėti ir apie tam tikrus epistemologinius apribojimus. Problema ta, kad vieno ar kito indikatorius konstravimas yra paremtas: a) konkrečiu pirminės informacijos šaltiniu ir b) konkrečiu informacijos gavimo metodu. Pavyzdžiui, nusišaltimai, savižudybės, eismo nelaimės, nekilnojamojo turto sandoriai ir pan., kaip įvykę teisiniai faktai, paprastai užfiksuojami valstybinės statistikos. Vadinasi, atitinkamų socialinių indikatorių konstravimas bus paremtas tokiu informacijos šaltiniu kaip žinybinė statistika ir tokiu metodu, kaip antrinių šaltinių analizė. Sparčiai vystantis skaitmeninėms technologijoms, vis daugiau pavienių socialinių įvykių yra patikimai užfiksuojami ir saugomi kompiuterinėse duomenų bazėse. Ateityje kuo toliau, tuo labiau didės tokių duomenų bazių vaidmuo konstruojant ir analizuojant pačius įvairiausių socialinius indikatorius. Vis dėlto socialinių indikatorių konstravimas gali būti paremtas įvairiais informacijos šaltiniais, kitais informacijos rinkimo metodais – namų ūkių lankymu ir stebėjimu, masine gyventojų apklausa, ekspertų apklausa ir pan. Pavyzdžiui, indikatoriai, atspindintys subjektyvią gyvenimo kokybę, adekvačiai gali būti atspindėti tik subjektyviais metodais – pasitelkus apklausas ir interviu. Problema ta, kad įvairius sukonstruoto indikatorius parametrus veikia ne tik jo turiningoji dimensija, atitinkamos socialinės srities kontekstas, bet ir panaudoti informacijos šaltiniai bei informacijos nuskaitymo ir agregavimo metodai. Indikatorius, paremtas objektyvia informacija, ir indikatorius paremtas nuomone, yra skirtingi dalykai.

Minėti ontologiniai ir epistemologiniai apribojimai sąlygoja tai, kad tikslinga kalbėti ne apie kokį nors teisingą baigtinį socialinių indikatorių sąrašą, bet apie vienokią ar kitokią darbinę socialinių indikatorių taksonomiją. Ši tezė ypač veiksminga tada, kai į socialinių indikatorių konstravimą žiūrima kaip į metodologinę socialinių matavimų ir vertinimų procedūrą, o ne vien kaip į biurokratinę socialinės informacijos rinkimą administravimo tikslais. Žinoma, mokslininkai iš principo gali produktyviai remtis esamomis tarptautinėmis ir(arba) nacionalinėmis socialinių indikatorių sistemomis. Vis dėlto jie, „prisirišdami“ save prie esamųjų sistemų ir joms besąlygiškai įsipareigodami, patys sau užkirstų galimybes pasidrabuoti mokslui ir visuomenei, t.y. išplėsti ir patobulinti esamas socialinių indikatorių sistemas.

Socialinių indikatorių konstravimas yra laukas, kur savitai susikerta „biurokratinis“ ir „akademiniškas“

požiūriai bei interesai. Mokslinė analizė pasižymi didele specializacija. Pavyzdžiui, kuriami labai detalizuoti sveikatingumo, viešojo saugumo, transporto, švietimo indikatoriai. Tuo tarpu viešojo administravimo praktika formuluoja užsakymą labai „taupiems“ ir iškalbingiems socialiniams indikatoriams. Valdyto praktikoje paprastai dirbama su pačiais informatyviausiais indikatoriais reprezentantais, kryptingai atrinktais iš konkrečių socialinių sričių. Ši akademinio ir pragmatinio interesų kolizija galbūt ir paaiškina, kodėl socialiniai indikatoriai, nepaisant jų išskirtinės, daugiaplanės svarbos, taip ilgai nelaiyktyti fundamentalios universitetinio mokslo problema ir, vaizdžiai tariant, buvo suvokiami kaip taikomieji tyrimai ar tiesiog „biurokratinė statistika“. Kontrastingas pavyzdys – konstravimas psichologinių testų, kuriais matuojamos individo asmenybės charakteristikos ir būsenos, tradiciškai yra pripažįstamas kaip fundamentalus mokslas. Tuo tarpu visuomenėje vykstančių procesų matavimas ir vertinimas, kuris yra, matyt, gerokai sudėtingesnis (bent jau nėra paprastesnis) nei individo sąmonės charakteristikų vertinimas, kartais nepagrįstai devaluojamas iki taikomojo tyrimo, prilyginamas rutininio matavimo procedūroms (klimatiniams matavimams, praktinėms reikmėms masiškai atliekamiems klinikiniais tyrimams ir pan.).

Akivaizdu, kad socialinių indikatorių konstravimas tiesiogiai susijęs su tokiais dalykais kaip socialinis matavimas, socialinis vertinimas, socialinė diagnostika ir socialinis prognozavimas. Socialinių indikatorių konstravimas yra metodologinė (epistemologinė) socialinio pažinimo problema. Socialinių indikatorių konstravimo procese galima išskirti dvi dedamąsias – epistemologinę ir ontologinę. Tai reiškia, kad 1) indikatorių konstravimo procesas turi atitikti tam tikrus mokslo metodologinės kultūros reikalavimus; 2) indikatorių konstravimo procesas turi remtis konkrečiomis dalykinėmis teorijomis ir conceptualizacijomis, atspindinčiomis įvairias socialinio gyvenimo sritis – sveikatą, švietimą, viešąjį saugumą ir t.t.

Visiškai akivaizdu, jog gerokai paprasčiau apie socialinių indikatorių dimensinę struktūrą kalbėti ir ją modeliuoti teoriniu lygmeniu. Čia turima galvoje tematinų-probleminių socialinio gyvenimo bruožų išskyrimas, numatymas, pagal kuriuos turėtų būti renkama pirminė informacija. Tokio teorinio modeliavimo ar mintinio eksperimento nevaržo (iki tam tikros ribos) formalios metodologinės ir metrologinės procedūros. Socialiniai indikatoriai visuomet yra turiningi, kadangi negali būti socialinio indikatoriaus „apie nieką“. Labai svarbus momentas yra konkrečios indikatorių sistemos teorinis pagrindimas ar bent jau conceptualizacija. Kita vertus, indikatorių sistemos

teorinis pagrindimas neturėtų būti fetišizuojamas. Netgi visai pragmatiniais sumetimais suformuota indikatorių struktūra, (ypač tokia, kuri tenkina patikimumo ir išsamumo reikalavimus), vėliau gali būti sėkmingai panaudota kaip turinio požiūriu ganėtinai įvairių teorinių darinių empirinis referentas.

Esamų socialinių indikatorių sistemų dimensinės struktūros refleksija leidžia konstatuoti, jog prasme ji labai glaudžiai siejasi su kai kuriais esminiais ir visuotinai pripažintais socialinių mokslų conceptais, įgavusiais šiandien tarpdisciplininį statusą. Visų pirma paminėtini tokie metateoriniai conceptai kaip „socialinė gerovė“, „gyvenimo kokybė“, „darnioji plėtra“. Socialinių indikatorių sistemų analizė atskleidžia svarbią tendenciją – nyksta principinės ribos tarp „socialinės gerovės“, „gyvenimo kokybės“ ir „darniosios plėtros“ indikatorių sistemų. Tai visai prasminga tendencija, kadangi gyvenimo kokybės laidavimas yra vienintelis ir svarbiausias darniosios plėtros tikslas [1]. Keliant socialinių indikatorių conceptualizacijos klausimą, aktuali tampa ir naujosios viešosios vadybos samprata [37]. Tai visai natūralu ir prasminga, kadangi naujoji viešoji vadyba yra instrumentas darniajai plėtrai užtikrinti, o pastaroji turi kurti prielaidas gyvenimo kokybei laiduoti.

Gyvenimo kokybė kaip socialinis indikatorius

Socialinių indikatorių conceptualizacijos kontekste centrinė kategorija tampa gyvenimo kokybės sąvoka. Konkretaus turinio požiūriu sąvoka „gyvenimo kokybė“ atspindi labai įvairias socialinio gyvenimo sritis. Antai Mencer vadovavo gyvenimo kokybės studijoms daugiau kaip 380 šalių ir regionų visame pasaulyje. Minėtas autorius rėmėsi detaliais dešimties kategorijų (politinė ir socialinė aplinka; ekonominė aplinka, sociokultūrinė aplinka; gydymo ir sveikatos vertinimas; mokyklos ir švietimas; viešosios paslaugos ir transportas; poilsis; vartojimo prekės; gyvenimo sąlygos; gamtos sąlygos) ir 39 kriterijų įvertinimais bei apskaičiavimais [11].

B.Haas, išanalizavusi iki 1997 m. mokslinėje literatūroje spausdintus straipsnius apie gyvenimo kokybę, atliko minimo koncepto analizę ir pateikė penkis esminius šią sąvoką apibūdinančius kriterijus [11]:

1. Gyvenimo kokybė yra dabartinių individo gyvenimo aplinkybių vertinimas (čia ir dabar);
2. Gyvenimo kokybė savo pobūdžiu (turiniu) yra daugialypė;
3. Gyvenimo kokybė yra pagrįsta individualiomis vertybėmis ir kintama;
4. Gyvenimo kokybė apima objektyvius rodiklius ir subjektyvius vertinimus;

5. Gyvenimo kokybė geriausiai gali įvertinti asmenys, gebantys atlikti subjektyvią savianalizę¹⁷.

Simptomiška, kad „gyvenimo kokybės“ konceptas gali būti taikomas ir individualiu, ir lokalinės bendruomenės, ir visos visuomenės lygmeniu. Šie lygmenys yra susiję – visuomenės gyvenimas negali būti kokybiškas, jeigu nėra kokybiški individualūs gyvenimai, tačiau kokybiškas visuomenės ar bendruomenės gyvenimas nėra aritmetinė individualių gyvenimo kokybių suma [35]. „Gyvenimo kokybė“ yra tas teorinis konstruktas, kuris susieja skirtingus socialinės gerovės faktiško realizavimo lygmenis. Tai: a) makrolygmuo (bendros socialinės sąlygos ir prielaidos); b) bendruomenės (municipalini) lygmuo (konkrečios galimybės, paslaugų infrastruktūra ir kokybė); c) individo lygmuo (faktiškas pasinaudojimas socialiniais ištekliais, taip pat subjektyvus galimybių, pasitenkinimo vertinimas iš individualios patirties perspektyvos).

Šiame kontekste verta prisiminti, kad šiuolaikinė gyvenimo kokybės samprata ir atitinkami tyrimai yra kildinami iš penkių tradicijų, tai: 1) socialinių rodiklių tyrimai (!); 2) laimės studijos; 3) sėkmingo senėjimo mokslo studijos (gerontologija); 4) psichologinės gerovės studijos; 5) visuomenės sveikatos studijos. Beje, simptomiška, kad Lietuvoje gyvenimo kokybės tyrimų ir atitinkamų rodiklių nagrinėjimo srityje bene labiausiai pažengę yra visuomenės sveikatos specialistai [8; 13; 14]. Iš paminėtų penkių tradicijų sąlyginių pavadinimų akivaizdžiai matyti, kad, modeliuojant ir rekonstruojant „gyvenimo kokybę“, nemenkas vaidmuo tenka jos subjektyviajai dedamajai.

Vertinant vien formalios „metrologijos“ požiūriu, gali susiformuoti nepagrįsta nuomonė, kad subjektyvaus pobūdžio gyvenimo kokybės indikatoriai, paremti gyventojų nuomonėmis bei vertinimais, yra antrarūšiai, pagalbiniai, palyginti juos su objektyviais rodikliais. Iš tiesų, kam gyventojų klausti, tarkime, ar juos tenkina viešasis ir eismo saugumas ar teikiamų švietimo paslaugų kokybė savivaldybėje? Juk, remiantis žinybine statistika, galima išvesti objektyvius konkrečios vietovės situaciją atspindinčius indeksus: „nusikalstamumo“, „avaringumo“, „švietimo prieinamumo“ indeksus, pažiūrėti, koks nuo-

šimtis gyventojų mokosi įvairiuose švietimo sektoriuose, kiek kvadratinį kilometrą teritorijos vidutiškai aptarnauja viena bendrojo lavinimo mokykla, ir pan. Maža to, visi šie rodikliai gali būti objektyviai palyginti su analogiškais kitų savivaldybių, regionų ar net kitų valstybių rodikliais.

Vis dėlto subjektyvūs gyvenimo kokybės indikatoriai nėra antrarūšiai ar pagalbiniai gyvenimo kokybės (plačiąja prasme) empiriniai referentai. Subjektyvioji gyvenimo kokybė yra savitas reiškinys ir autonomiškas socialinių tyrimų objektas. Visai neatsitiktinai moderniojoje sociologijoje žmonių socialinis gyvenimas anaipol nėra traktuojamas vien kaip objektyvi duotybė. Socialinis vyksmas, socialinių aktorių poelgiai, individo tapatybės formavimasis yra suvokiami kaip socialinės sąveikos bei socialinio konstravimo rezultatas, ir subjektyvūs parametrai, tokie kaip vertybės, valia, apsisprendimas ir pasirinkimas modernioje visuomenėje, įgyja esminę reikšmę [36].

Vadinasi, vienas ar kitas faktiškai pasiektas, objektyviais ekonometriniais rodikliais apibūdinamas gyvenimo kokybės lygmuo įvairių žmonių, esančių įvairiuose kontekstuose, gali būti vertinamas labai skirtingai. Tai priklauso ir nuo kultūros, tradicijų, papročių, vyraujančios mados, vertybių, socioekonominių prielaidų, individualių poreikių ir aspiracijų. Tarkime, galimybę per savaite a) bent kartą nusiprausti šiltu vandeniu ir b) bent du kartus gauti šilto maisto viename sociokultūriniame kontekste reikštų didelį pasiekimą, kitame kontekste reikštų ganėtinai prastą ar netgi nepriimtina gyvenimo standartą. Įmanomas ir toks reiškinys (beje, labai būdingas pastarojo meto Lietuvai), kai objektyvus ekonometrinis parametras - bendrasis vidaus produktas ir kiti panašūs rodikliai - daug metų šalyje sparčiai auga, tačiau dėl neapdairios socialinės politikos minėtas augimas nevirsta viešąja gerove, praktiškai neatsispindi atskirų socialinių grupių ir regionų gyvenime, nepagerina pavienių žmonių gyvenimo kokybės. Kita vertus, subjektyvių indikatorių ir subjektyviai suvoktos gyvenimo kokybės taip pat nereikia suabsoliutinti. Gali būti, kad objektyviai pamatuojamos gyvenimo kokybės prielaidos yra netgi labai neblogos ir šalies, ir municipaliniu lygmeniu, tačiau individas neturi, nejaučia gyvenimo kokybės todėl, kad neranda, kur save realizuoti, neturi pripažinimo, geidžiamų socialinių kontaktų, nenusisėkė asmeninis jo gyvenimas, išgyvena netektį, pasiligojo ir pan.

Galima teigti tarp „objektyviosios“ ir „subjektyviosios“ gyvenimo kokybės esant dialektinį santykį ir pabrėžti būtinybę, siekiant gilesnio

¹⁷ Galima daryti pagrįstą prielaidą, kad adekvačiai savo gyvenimo kokybės gali nepajėgti įvertinti būtent neįgalūs, neveiksniūs ir pan. asmenys. Paradoksas ir rizika čia pasireiškia tuo, kad gyvenimo kokybės sąvoka ir gyvenimo kokybės laidavimo praktika yra itin aktuali būtent socialinės rizikos grupės asmenims.

socialinio pažinimo, nagrinėti abiejų tipų indikatorius. Objektiviškai statistiškai agreguoti indikatoriai makrolygmeniu atspindi realiai egzistuojančias gyvenimo kokybės prielaidas. Tuo tarpu subjektyvios prigimties indikatoriai atspindi individualiai išgyventą gyvenimo kokybę, kuri tradiciškai apibūdinama tokiomis psichologizuotomis sąvokomis kaip „laimė“, „pasitenkinimas“, „saugumo pojūtis“. Šiuo požiūriu visai prasmingos tokios individualizuotos ir psichologizuotos sampratos, kad gyvenimo kokybė yra tai, kaip jaučiasi atskiras asmuo, kaip patys individai ją vertina; gyvenimo kokybė – distancija tarp asmens pozicijos ir jo tikslų bei siekių; gyvenimo kokybė apima ir socialines prielaidas, būtinas individų tikslams ir siekiams realizuoti [1].

Subjektyvi gyvenimo kokybė kaip socialinis indikatorius parodo, kaip žmogus suvokia įvairias socialinės aplinkos sritis – viešąją saugumą, sveikatos ir socialinę apsaugą, gyvenamosios vietovės estetiką, švarą, ekologiją, komunalines paslaugas, švietimą, galimybes prasmingai dalyvauti bendruomenės viešajame gyvenime, turiningai leisti laisvalaikį ir kt. Šalies vidaus produktas gali augti, o konkretus žmogus gali pasižymėti pakankamais dvasiniais ištekliais ir asmenybinėmis prielaidomis būti veiklus ir laimingas, tačiau, jei mikrorajone prastas geriamasis vanduo, buto radiatoriai šalti, kieme duobės, šiukšlėmis užversti konteineriai, nėra kur statyti automobilio, nuolat gaištama automobilių spūstyje, nėra arti darželio vaikui etc., tai jo gyvenimo kokybei tiesiog nėra prielaidų. Subjektyvi gyvenimo kokybė parodo žmogaus suvoktas, įvertintas galimybes faktiškai (arba potencialiai) pasinaudoti įvairiais socialiniais ištekliais, viešųjų paslaugų infrastruktūra, galimybes socialiai dalyvauti (taip pat ir vietos bendruomenės veikloje) etc. Rekonstruojant ir modeliuojant gyvenimo kokybės konceptą, svarbu tinkamai subalansuoti požiūrio mastelį. Čia turima galvoje tai, jog nepakanka apsiriboti vien makrorodikliais, arba vien individualizuotais psichologinio pasitenkinimo ir komforto rodikliais. Svarbus vaidmuo tenka „vidutiniam masteliui“, tiksliau pasakius, tai gyvenimo kokybės infrastruktūrai, kuri parastai užtikrinama (arba neužtikrinama) vietos bendruomenės (municipaliniu, komunaliniu) lygmeniu. Paprastai tokia infrastruktūra rūpinasi vietos savivalda.

Aptarta subjektyvios gyvenimo kokybės samprata, taip pat subjektyvios kilmės indikatorių pažintinio potencialo ir daugiaplanio informatyvumo suvokimas aktualizuoja masinių viešosios nuomonės tyrimų, atliekamų savivaldybių lyg-

meniu, reikšmę. Tokie tyrimai aktualūs ne tik gyvenimo kokybės įvertinimo požiūriu. Jie svarbūs dar ir tuo, jog gali būti, kaip indikatorius, leidžiantis įvertinti viešojo sektoriaus efektyvumą savivaldybių lygmeniu. Šiuo požiūriu pagrįstai galima kalbėti apie tokių tyrimų prasminius sąryšius su naujosios viešosios vadybos konceptu. Taigi konkrečių apklausos metodikų, skirtų gyvenimo kokybei vertinti vietos bendruomenės lygmeniu, pagrindimas, konstravimas ir empirinis išbandymas yra aktualus uždavinys tiek viešojo administravimo praktikai, tiek ir atitinkamos pakraipos akademinė tyrimų praktikai [6]. Šiame kontekste tolimesniame poskyryje aprašoma konkreti ir originali savivaldybės gyventojų nuomonių apklausos metodika.

Gyvenimo kokybės vertinimo, paremto viešosios nuomonės tyrimu, metodika

Metodika paremta subjektyvios kilmės indikatoriais ir įgalina vertinti įvairius gyvenimo kokybės tematinis aspektus. Metodikos savitumas tas, kad ji vienija tematiškai labai skirtingas indikatorių grupes, kurios tradiciškai gali būti atspindėtos ir objektyviais rodikliais, paremtais žinybinės statistikos analize. Gali kilti klausimas, kodėl indikatoriai, kuriuos galima vertinti palyginti patikimai ir objektyviai, konvertuojami į subjektyvius indikatorius? Reikalo esmė ta, kad žinybinės statistikos indikatorių sistema Lietuvoje ir jos savivaldybėse šiuo metu nėra pakankamai išplėtoti. Vienu socialinių (plačiaja prasme) sričių rodikliai pagrįsti ir išplėtoti labiau, o kitų silpniau. Statistinių rodiklių rinkimo pagal atskirus sektorius metodika nėra pakankamai standartizuota. Duomenų rinkimo procese, kaip rodo patirtis, įsivelia ir sisteminių, ir atsitiktinių klaidų. Žinybinės statistikos duomenys paprastai vėluoja vos ne metus. Vadinasi, palyginti su apklausų būdu gauta informacija, žinybinė statistika mažiau operatyvi. Dabar šalyje egzistuojanti statistinių duomenų rinkimo sistema paprastai interesantams neleidžia (nebent pavienės išimties) prieiti prie pirminių požymių matricų. Vadinasi, automatiškai netenkama galimybės: a) konstruoti tyrėją ar užsakovą dominančius agreguotus indeksus; b) statistiškai sugretinti įvairias požymių grupes, įskaitant daugiamačių metodų taikymą.

Tuo tarpu taikant apklausos metodą, daugelis minėtų apribojimų išnyksta. Standartizuotai pateikus klausimus ir atsakymų formata, įmanoma suformuoti vieną pirminių duomenų matricą. Tai, kad visi tematiškai labai skirtingi rodikliai yra

operacionalizuojami per subjektyvių psichologizuotų vertinimų prizmę, paverčia juos vienušiais nuomonės indikatoriais, nepriklausomai nuo to, kokį socialinio gyvenimo ruožą ar sektorių jie atspindi. Be abejo, tokia procedūra matuojamą sistemą iš dalies daro grubesnę ir paprastesnę. Kita vertus, laimima taip pat nemažai. Galima konstruoti išvestinius rodiklius bet kuriuo pageidaujama rakursu; nagrinėti statistinius sąryšius tarp požymių, pasitelkus modernius matematinis metodus. Be to, atsiveria dar viena galimybė – palyginti ir reitinguoti įvairias sritis ir sektorius, susijusius su gyvenimo kokybe. Remiantis vien žinybinės statistikos duomenimis, labai skirtingų sferų kaip, tarkime, sveikatos apsauga, viešasis saugumas, transportas, laisvalaikio sektorius tarpusavyje niekaip negalima palyginti ir negalima nustatyti jokių reitingo dėsnų. Taip yra todėl, kad minėti sektoriai apibūdinami tarpusavyje niekaip nepalyginamais žinybinės statistikos rodikliais. Tuo tarpu kai minėti rodikliai virsta nuomonės atspindinčiais vienušiais indikatoriais, atsiveria galimybė atskleisti statistinius reitingo dėsnus. Visai prasmingai galima konstatuoti, kad, visų skausmingiausia problema konkrečioje savivaldybėje ar seniūnijoje yra, pavyzdžiui, sanitarijos ir higienos dalykai (geriamojo vandens kokybė, prastas centralizuotas šildymas ir pan.). Atitinkamai galima identifikuoti palyginti mažiausiai problemiškas sritis. Tokia informacija yra neįkainojama, pagrindžiant gyventojų (rinkėjų) interesus bei lūkesčius atliepanti savivaldybės biudžetą, rengiant strateginės plėtros planus ir pan.

Taigi gyventojų viešosios nuomonės tyrimui savivaldybėse atlikti buvo sukurta originali apklausos tyrimo metodika. Teorinį suformuotos indikatorių sistemos pagrindą sudarė „gyvenimo kokybės“, „socialinės gerovės“ ir „darniosios plėtros“ konceptai. Turint omenyje tyrimo tikslinę paskirtį, indikatorių struktūra buvo kryptingai orientuota į vietos savivaldos kontekstą, glaudžiai susieta su jos problemomis bei specifika, su konkrečiomis funkcijomis, kurias šalies įstatymai suteikia savivaldybėms¹⁸. Galiausiai tyrimo indikatorių struktūrą paveikė ir naudojamas mokslinės informacijos rinkimo šaltinis (nuomonė) bei metodas (masinė apklausa). Kitaip tariant, buvo pasirinkti tik tokie indikatoriai, apie kuriuos prasminga klaus-

sinėti masinėje gyventojų populiacijoje, naudojant standartizuotos apklausos raštu metodą.

Tyrimo metodika atspindi ne tik tradicinius gyvenimo kokybės indikatorius, bet kartu leidžia atskleisti gyventojų nuomonę apie vietos savivaldos sprendimus, įvertinti gyventojų pasitenkinimą (arba nepasitenkinimą) viešųjų paslaugų kokybe. Tam tikra prasme čia kalbama apie galimybę, pasiremiant tokia metodika, vertinti viešojo sektoriaus efektyvumą apskritai. Tokios apklausos užtikrina vietos valdžiai ir specialistams grįžtamąjį ryšį apie jų veiklos efektyvumą. Palyginimui: versle klientai balsuoja pinigais, ir tai yra pati geriausia grįžtamoji informacija apie teikiamų paslaugų kokybę. Viešajame sektoriuje tokio paprasto ir iškalbingo informacinio kanalo nėra. Būtent masiniai viešosios nuomonės tyrimai „pasitenkinimo“ tema, atliekami moksliniais pagrindais, yra išskirtinės svarbos grįžtamojo ryšio informacinis kanalas, esmingai papildantis kitus kanalus. Čia turimi galvoje rinktų vietos lyderių susitikimai su rinkėjais, skundų ir pasiūlymų nagrinėjimas, žiniasklaida, rinkėjų elgsena ir kt. (plačiau apie tai žr. [18]).

Pažymėtina, kad tyrimo indikatorių struktūra atspindi verslo ir viešojo sektoriaus sąveikos dialektiką, kadangi anaipol ne visi tyrime naudojami indikatoriai yra vien tik savivaldybės ar jos padalinių atsakomybės sritis. Kai kurias funkcijas savivaldybė realizuoja per savo įmones, dar kitas konkurso tvarka deleguoja verslo įmonėms, dar kitas paveikia tik netiesiogiai (pvz., prekybos, buitines paslaugas etc.). Tai, kad tyrimo indikatorių struktūroje atspindėta ir socialinė-kultūrinė, ir ūkinė, ir aplinkosauginė sritis, rodo, kad metodika koresponduoja ir su darniosios plėtros koncepcija.

Suformuotoje socialinių indikatorių struktūroje viešosios nuomonės tyrimas remiasi 170 pirminių klausimų (indikatorių). Pastarieji faktoriaus validacijos būdu apibendrinami iki 33 sričių. Vėliau, derinant teorinę ir faktoriaus validaciją, požymių struktūra buvo sutankinama iki 10 ir galiausiai iki dviejų sričių – ūkio sferos ir *socialinės* sferos plačiąja prasme (žr. 2 ir 3 lenteles).

Jei, kalbant apie nuomonių tyrimo būdu išmatuotus gyvenimo kokybės rodiklius, taip pat turima galvoje savivaldybės veiklų įvairovė, tai sąvokos „indikatorius“, „paslauga“, „socialinė sritis ir jos būklė“ šios metodikos kontekste sąlygiškai traktuojamos kaip sinonimai. Pavyzdžiui, švietimas tam tikra prasme yra ir socialinė sritis (sektorius), ir socialinė (plačiąja prasme) paslauga, ir socialinis (gyvenimo kokybės) indikatorius.

¹⁸ Nors tyrimas atitinka Lietuvos kontekstą, vis dėlto savivaldybės visose šalyse atlieka panašias funkcijas, todėl metodika ir jos indikatorių struktūra pasižymi potencialia tarpkultūrinio pritaikymo galimybe.

2 lentelė. Klausimyno diagnostiniai blokai

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Diagnostinis blokas</i>
1.	Gyvenamosios aplinkos būklė ir teikiamų komunalinių paslaugų kokybė
2.	Sveikatos ir socialinės apsaugos paslaugų kokybė X savivaldybėje
3.	Švietimo ir kultūros paslaugos bei būklė
4.	Sudarytos aktyvaus poilsio galimybės seniūnijoje
5.	Dabartinis visuomeninis gyvenimas ir vietos bendruomenių veikla
6.	X savivaldybės žiniasklaida, informavimo priemonės, savivaldybės įvaizdis
7.	Teikiamos prekybos, buitinės ir transporto paslaugos
8.	Dabartinė žemės ūkio būklė seniūnijoje
9.	Paraiškų ES paramai gauti teikimas ir jos panaudojimas
10.	Teisėsaugos reikalų būklė savivaldybėje

3 lentelė. Tyrimo indikatorių struktūra

Veiklos sferos	Veiklos sritys (33)		Pirminių indikatorių skaičius (130)	Tipiniai pirminių indikatorių pavyzdžiai (klausimas, kaip vertinate?)	
Ūkio sfera	Teritorijų būklė ir komunalinės paslaugos	Komunalinės paslaugos	14	Gatvių ir kelių priežiūra kritinėmis oro sąlygomis (apledėjus, pūstant) Centralizuotai teikiamo geriamojo vandens kokybę Geriamojo vandens iš gyventojų šulinių (gręžinių) kokybę	
		Sanitarija, higiena, ekologija	9	Palaikomą švarą gyvenamojoje teritorijoje Galiojančią šiukšlių ir buitinių atliekų surinkimo tvarką	
		„Žaliojo rūbo“ puoselėjimas	5	Atliekamų dekoratyvinio apželdinimo darbus (medelių, gėlynų priežiūra) Parkų, žaliųjų vejų būklė ir priežiūra	
		Kapinių priežiūra	2	Kapinių išdėstymą ir pakankamumą seniūnijoje Įvairių tarnybų darbą tvarkant ir prižiūrint kapines	
		Prekyba, buitinės ir transporto paslaugos	Transporto paslaugos	3	Sudarytas sąlygas Jūsų seniūnijoje pasinaudoti privačių vežėjų mikroautobusais Privačių vežėjų teikiamų paslaugų kokybę, jų gebėjimą užtikrinant susisiekimą X savivaldybėje
			Prekyba ir buitinės paslaugos	6	Turgaviečių išsidėstymą, jų pakankamumą Šiuo metu veikiančių degalinių išsidėstymą, tankumą ir jose teikiamų paslaugų kokybę Dėvėtų drabužių prekybos taškų reikalingumą
	Prekyba mobiliuosiuose taškuose		2	Prekybos kioskus ir aptarnavimo kokybę juose „Parduotuvių ant ratų“, reguliariai atvykstančių į atokius kaimelius, vaidmenį	
	Žemės ūkis	Plėtros prielaidos	9	Galimybes pasinaudoti veterinarijos gydytojo paslaugomis seniūnijoje Reikalingų ūkininkavimui paslaugų pakankamumą (malūnų, ž.ū. technikos remonto dirbtuvių, grūdų laikymo ir kt.)	
		Konkurencingumo prielaidos	6	Savivaldybės žemės ūkio pelningumo perspektyvas Jaunų ūkininkų (iki 40 metų) pakankamumą seniūnijoje	
		Pasėlių deklaravimas, konsultavimas, išmokos	6	Pieno supirkimo organizavimą ir atsiskaitymo už jį tvarką Pasėlių deklaravimo organizavimą	
		ES	ES paramos panaudojimas	4	Savivaldybėje teikiamą specialistų pagalbą ir konsultacijas ES paramos gavimo klausimais

Veiklos sferos	Veiklos sritys (33)		Pirminių indikatorių skaičius (130)	Tipiniai pirminių indikatorių pavyzdžiai (klauskimas, kaip vertinate?)
Socialinė sfera	Sveikatos ir socialinė apsauga	Rūpinimasis socialiai remtiniais asmenimis	5	Rūpinimasis senyvo amžiaus, neįgaliais, neveiksniais asmenimis Rūpinimasis rizikos grupės asmenimis (probleminėmis šeimomis, benamiais, alkoholikais, narkomanais ir kt.)
		Valstybės sektoriaus sveikatos paslaugos	5	Pagal gyvenamąją vietovę teikiama medicininė pagalba pirminės sveikatos priežiūros įstaigoje (ambulatorijoje) Suteiktas galimybes laiku patekti pas bendrosios praktikos (šeimos) gydytoją ir gauti kokybišką pagalbą
		Nedarbo problemos	1	Darbo biržos veiklą, sprendžiant nedarbo problemą
		Privataus sektoriaus sveikatos paslaugos	3	Privačios medicinos kabinetų pakankamumą savivaldybėje (pvz., stomatologo, masažo, optikų)
	Švietimas ir kultūra	Kultūros infrastruktūra ir paslaugos	7	Tai, kaip organizuojamas vaikų ir jaunimo užimtumas gyvenamojoje teritorijoje
				Kultūrinių renginių įvairovę (parodos, spektakliai, koncertai, šventės)
				Kultūrinių renginių kokybę (parodos, spektakliai, koncertai)
		Švietimas ir paveldas	6	Valstybinėse švietimo įstaigose teikiamų paslaugų kokybę
				Bendrojo lavinimo mokyklų išsidėstymą ir pasiekiamumą Bendrojo lavinimo mokyklų pastatų fizinę būklę
		Profesinis mokymas ir papildomas ugdymas	3	Papildomo ugdymo įstaigų (dailės, muzikos, sporto mokyklų, būrelių) įvairovę ir pasiekiamumą
	Perkvalifikavimo ir suaugusiųjų švietimo būklę seniūnijoje (savivaldybėje) (galimybę įgyti naują profesiją, lankyti įvairius kursus)			
	Ikimokyklinis ugdymas	2	Vaikų darželių-lopšelių pakankamumą ir būklę	
			Galimybes gauti vaikui vietą darželyje-lopšelyje	
	Aktyvus poilsis	Sporto infrastruktūra	4	Žaidimų aikštelių vaikams pakankamumą
				Sporto salių atvirumą ir prieinamumą gyventojams, jaunimui
		Turizmo infrastruktūra Poilsis po atviru dangumi	3	Stovyklaviečių įrengimą ir priežiūrą Kempingų ir motelių pakankamumą Rekreacinių zonų Jūsų gyvenamojoje vietoje, pakankamumą ir būklę
	Politinis gyvenimas ir bendruomenių veikla	Savivaldybės lygmuo		9
			Savivaldybėje veikiančių jaunimo organizacijų aktyvumą, veiklą	
			Savivaldybės tarybos veiklą	
			Savivaldybės administracijos specialistų ir darbuotojų veiklą	
	Žiniasklaida ir įvaizdis	Seniūnijos lygmuo	5	Vietos bendruomenių aktyvumą, jų veiklos naudingumą
Jūsų gyvenamojoje vietovėje veikiančios bendruomenės pirmininko darbą				
Lauko reklamos (skelbimai, plakatai) turinį ir estetiką				
Dabartinės vietos valdžios pastangas ir pasiekimus formuojant patrauklų X savivaldybės įvaizdį				
Žiniasklaida ir įvaizdis	Išvaizdis ir viešieji ryšiai	8	Seniūnijos bendruomenės pastangas ir pasiekimus formuojant patrauklų X savivaldybės įvaizdį	
			Informavimo apie įvairius renginius pakankamumą ir išsamumą	

Veiklos sferos	Veiklos sritys (33)		Pirminių indikatorių skaičius (130)	Tipiniai pirminių indikatorių pavyzdžiai (klauskimas, kaip vertinate?)
Socialinė sfera	Žiniasklaida ir įvaizdis	Regioninė žiniasklaida	4	Savaitraščio „X“ darbą
				Apskritis laikraščio „X“ darbą
				Informacijos gyventojams pateikimą informaciniame leidinyje „100%“
	Teisėsauga	Eismo saugumas	4	Pėsčiųjų saugumą važiuojamojoje dalyje
				Vairuotojų ir pėsčiųjų eismo kultūrą
		Saugos ir gebėjimo tarnybos	2	Priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos darbą: gaisringumas, gaisrų prevenciją
				Privačių saugos tarnybų darbą
		Policija	4	Viešosios policijos patruliavimo veiksmingumą
				Policijos įstaigų (padalinių) skaičių ir tinkamą išdėstymą savivaldybės teritorijoje
		Notarai ir advokatai	1	Galimybes negaištant laiko pasinaudoti notariatu ir advokatūros įstaigų paslaugomis
Nusikaltimų išaiškinamumas ir saugumas		5	Bendrą kriminogeninę padėtį seniūnijos teritorijoje	
	Asmenų turto saugumą seniūnijoje			
Seniūno veikla	1	Seniūno veiklą užtikrinant viešąją tvarką (seniūnas gali nagrinėti administracines bylas, bausti administracine tvarka)		
Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija	1	Vykdomą nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją, asocialių nepilnamečių grupuočių sutramdymą		

Prie kiekvieno iš 170 klausimų (indikatorių) buvo pateiktas tipinis atsakymo formatas, susidedantis iš penkių vertinimo pakopų (kategorijų). Kuo didesnis rutuliukas pažymimas, tuo palankiau vertinama at-

tinkama paslauga (socialinis indikatorius). Atsakymai buvo koduojami balais nuo 1 iki 5: aukštesnis balas atitinka palankesnę paslaugos (indikatoriaus) vertinimą (žr., pvz., 4 lentelę).

4 lentelė. Indikatorių vertinimo balais sistema

ĮVERTINKITE:	labai blogai – labai gerai ←—————→
Gatvių ir kelių priežiūrą kritinėmis oro sąlygomis (apledėjus, pūstant)	● ● ● ● ●
Atokesnių kelių ir privažiavimų dangos būklės priežiūrą kritinėmis oro sąlygomis	● ● ● ● ●
Gatvių, šaligatvių, kelių remontavimą (duobių sutvarkymą, asfaltavimą)	● ● ● ● ●
Gatvių, šaligatvių, kelių tiesimą	● ● ● ● ●
Melioracijos, drenažo darbų vykdymą	● ● ● ● ●
Kelių ir gatvių ženklavimo būklę	● ● ● ● ●
Gatvių apšvietimą tamsiu paros metu	● ● ● ● ●
Bendrą gyvenamosios teritorijos estetinį vaizdą	● ● ● ● ●

2005-2007 metais tyrimas buvo atliktas septyniose šalies savivaldybėse [20; 21; 23; 24; 25; 26; 27]. Šiuo metu empirinę duomenų bazę sudaro 6 596 atvejai. Specialiomis statistinėmis priemonėmis buvo patikrinta klausimyno metodologinė

kokybė. Pažymėtina, kad jai būdingos labai aukštos charakteristikos.

Atliekant duomenų analizę sudaromas įvairių sričių ir paslaugų, tiesiogiai susijusių su gyvenimo kokybe, vertinimo reitingas tiek visos savi-

valdybės, tiek atskirų seniūnijų masteliu. Be to, statistinio normavimo ir statistinių išskirčių metodu tarpusavyje palyginamos seniūnijos – išryškinant pirmaujančias, vidutines ir palyginti atsiliekiančias. Sudaromas pasiekimų (ir jų deficito) žemėlapis pagal konkrečias seniūnijas bei vertinamas sritis ir paslaugas.

Apibendrinimas

Viešojo administravimo praktikoje išskirtinos bent devynios stambios sritys, kurių visavertis funkcionavimas be socialinių indikatorių sistemos panaudojimo praktiškai sunkiai įmanomas. Tai: 1) socialinių problemų identifikavimas; 2) socialinių pokyčių monitoringas; 3) socialinės gerovės matavimas ir vertinimas; 4) socialinių prognozių parengimas; 5) socialinės ir ūkinės raidos strateginių planų parengimas; 6) viešojo biudžeto projektų parengimas; 7) socialinės ir ūkinės politikos bei diegiamų socialinių ir ekonominių programų efektyvumo vertinimas; 8) „socialinių pranešimų“ apie žmogaus ir visuomenės raidą parengimas; 9) metinių pranešimų ir ataskaitų, kurias visuomenei pateikia demokratiškai išrinkti lyderiai (prezidento metinis pranešimas ir pan.), parengimas.

Informacija apie statistinius indikatorius surinkama agreguojant statistinius duomenis. Vis dėlto socialinių indikatorių sistemos vystymas anaipol nėra procedūra, identiška rutiniam žinybinės informacijos surinkimui pagal atskirus valstybės ir visuomenės gyvenimo sektorius. Apie kiekvieną valdymo sritį paprastai yra renkama labai daug ir įvairių statistinių rodiklių, tuo tarpu į socialinių indikatorių sistemą įtraukiami tik patys svarbiausi ir informatyviausi statistiniai rodikliai-reprezentantai, leidžiantys pažvelgti į socialinę raidą apibendrintai, visybiškai, nepaskęstant informacinio srauto smulkmenose ir detalėse.

Valdymo sprendimų grindimas socialiniais indikatoriais yra demokratinės ir modernios visuomenės bruožas. Technologiškai, ekonomiškai atsilikusiose, taip pat nedemokratiškose ir (arba) autoritarinėse valstybėse valdymo sprendimai socialiniais indikatoriais paprastai nėra pagrindžiami, atitinkama informacija objektyviais būdais nerenkama, o jeigu renkama, tai nėra vieša, viešinami tik cenzūruoti duomenys, kurie naudojami ideologinės propagandos tikslais. Modernioje visuomenėje objektyviai pagal svarbiausias socialinių indikatorių sritis surinkta informacija atlieka visuomenės socialinės raidos veidrodžio funkciją; yra vienas svarbiausių informacinių

kanalų, per kurį valdžios ir valdymo institucijos gauna „grįžtamąją informaciją“ apie padarytų sprendimų efektyvumą (arba neefektyvumą), apie svarbiausias visuomenės problemas ir iššūkius, kuriuos institucijos turės ateityje spręsti. Socialiniai indikatoriai gali būti konstruojami ir taikomi, tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu, tiek ir regioniniu bei municipaliniu lygmeniu.

Lietuvos Respublika kol kas dar neturi patvirtintos bendros socialinių indikatorių sistemos, taip pat nėra požymių, kad tokią sistemą būtų ketinama kurti. Socialinių indikatorių tyrimai šalyje sistemingai ir nuosekliai neatliekami, ekspertinė patirtis šiuo svarbiu klausimu nekaupiam. Šiuo požiūriu Lietuva atsilieka nuo vadinaujamųjų „senbuvių“ Europos Sąjungos valstybių, kurios turi pasitvirtinusios savo nacionalines socialinių indikatorių sistemas. JAV ir Vakarų Europos valstybėse socialinių indikatorių konstravimas, šio proceso teorinė ir metodologinė refleksija yra institucionalizavęsi kaip savarankiška ir reikšminga tyrimų kryptis socialiniuose moksluose. Europos Sąjunga taip pat turi patvirtintą, ir svarbiausia, detalai išplėtotą socialinių indikatorių sistemą. Įvairių ES šalių nacionalinės socialinių indikatorių sistemos turinio prasme glaudžiai tarpusavyje koresponduoja, bet vis dėlto jos nėra identiškos. Įvairių šalių socialinių indikatorių sistemų daliniai neatitikimai yra nulemti tradicijos ir nacionalinio konteksto ypatumų. Turint galvoje, kad informacijos rinkimas vis labiau standartizuojamas, o įvairios nacionalinės indikatorių sistemos pasižymi konvergencija į unifikuotus ES standartus, tikslinga būtų Lietuvos socialinių indikatorių sistemą kurti analogiško ES modelio pagrindu, prireikus papildant kuriamą sistemą rodikliais, atliepiančiais nacionalinę specifiką.

Turinio prasme tarptautinėse ir nacionalinėse socialinių indikatorių sistemose paprastai būna atspindimos šios pagrindinės tematinės-probleminės sritys: demografija; apsirūpinimas būstu; transportas; laisvalaikis, žiniasklaida ir kultūra; socialinis ir politinis dalyvavimas bei integracija; švietimas ir profesinis rengimas; darbo rinka ir darbo sąlygos; pajamos, vartojimo standartai; sveikata, aplinka (ekologija); nusikalstamumas ir viešasis saugumas ir pan. Jungtinių Tautų patvirtinta socialinių indikatorių sistema (dėl glaudaus minėtos organizacijos bendradarbiavimo su besivystančiomis valstybėmis) papildomai apima apsirūpinimą vandeniu ir sanitarinius-higieninius rodiklius. Socialiniai indikatoriai naudojami ne tik viešojo administravimo reikmėms bei ir ati-

tinkamų visuomenės raidos sričių (demografijos, švietimo, visuomenės sveikatos, politologijos, viešojo administravimo etc.) moksliniams tyrimams. Savo ruožtu atitinkamų sričių tematiniai tyrimai, gautos naujos žinios padeda plėtoti ir atnaujinti pačią indikatorių sistemą. Šiuo metu vienos visuotinai pripažintos socialinių indikatorių sistemos ir juolab vienos standartizuotos operacionalizacijos nėra. Čia trukdo įvairių nacionalinių kontekstų skirtumai, skirtingas atskirų šalių raidos tempas ir inovacinis požiūris į socialinių indikatorių sistemą, būtinybė šią sistemą nuolat atnaujinti, taip pat metodologinės problemos (nepakankama skirtingų mokslų žinių integracija), metodinės duomenų rinkimo ypatybės. Meta-teoriniu lygmeniu socialinių indikatorių turinys koresponduoja su tokiais moderniais tarpdisciplininiais socialinių mokslų konceptais kaip „socialinė gerovė“ „gyvenimo kokybė“, „darnioji plėtra“ ir „naujoji viešoji vadyba“. Naujoji viešoji vadyba yra adekvatus instrumentas darniajai plėtrai, o ši nėra savitiksliis dalykas: ji (darnioji plėtra) turi sąlygoti socialinę gerovę ir gyvenimo kokybę.

Gyvenimo kokybė yra vienas iš pagrindinių teorinių konceptų, kuris prasminiu požiūriu glaudžiai koresponduoja su socialinių indikatorių sistema. Kitaip tariant, dauguma socialinių indikatorių tiesiogiai ar netiesiogiai atspindi gyvenimo kokybę. Gyvenimo kokybė yra atspindima ir objektyviais, ir subjektyviais indikatoriais. Daugelis autorių visai pagrįstai akcentuoja gyvenimo kokybės sąvokos turinio priklausomybę nuo konkretaus sociokultūrinio konteksto, be to, pabrėžia šios sąvokos prasmines sąsajas su tokiais sąvokomis kaip „pasitenkinimas“, „saugumas“, „laimė“. Pastaruoju metu socialiuose moksluose intensyviai eksploatuojama „subjektyvios gyvenimo kokybės“ sąvoka. Visa tai rodo, jog visavertis „gyvenimo kokybės“ teorinis pažinimas neįmanomas be subjektyvios dedamosios pažinimo. Savo ruožtu funkcionali konceptų „gyvenimo kokybė“ ir „subjektyvi gyvenimo kokybė“ operacionalizacija neįmanoma be subjektyvios (psichologizuotos ir individualizuotos) prigimties indikatorių plėtojimo. Savo ruožtu, konstruojant tokius subjektyvios prigimties indikatorius, išskirtinis vaidmuo tenka masiniams gyventojų nuomonių tyrimams, kurie gali būti atliekami tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu, tiek ir municipaliniu lygmeniu.

KTU socialinių tyrimų laboratorijos mokslininkai parengė ir pastaraisiais metais išbandė naują viešosios nuomonės tyrimo standartizuotą

klausimyną. Jis skirtas savivaldybės gyventojų masinei apklausai. Klausimynas buvo sukurtas kaip pagalbinė informacinė priemonė, pagrindžianti savivaldybių strateginių planų rengimo ir jų įgyvendinimo monitoringo procesą. Tyrimo instrumento klausimai ir atsakymų formatas sudaryti taip, kad gyventojai galėtų vertinti įvairias savivaldybės gyvenimo sritis, įvairių reikalų būklę vietos bendruomenėje, taip pat pasitenkinimą (arba nepasitenkinimą) įvairiomis paslaugomis. Klausimyno turinio dimensinė struktūra apima 10 stambių sričių: 1) gyvenamosios aplinkos ir teikiamų komunalinių paslaugų kokybė; 2) sveikatos ir socialinių paslaugų kokybė; 3) švietimo ir kultūros paslaugų kokybė; 4) aktyvaus poilsio galimybės; 5) visuomeninis gyvenimas ir vietos bendruomenių veikla; 6) žiniasklaida, informavimo priemonės; 7) prekybos, buitinės ir transporto paslaugos; 8) žemės ūkio būklė; 9) paraiškų ES paramai gauti teikimas ir jos panaudojimas; 10) teisėsaugos reikalų būklė. Klausimyną sudaro 170 pirminių indikatorių, faktorinės validacijos būdu apibendrinamų į 33 sritis. Toliau šios sritys redukuojamos iki 10 minėtų sričių. Klausimynas išbandytas 7 šalies savivaldybėse, ištirta bemaž 7 tūkstančių gyventojų, atstovaujančių 78 seniūnijoms, nuomonė. Nuomonių klausimynas pasižymi labai aukštomis psichometrinės kokybės charakteristikomis. Turinio požiūriu klausimyno indikatorių struktūra susisieja su pagrindiniais gyvenimo kokybės tematiniais indikatoriais. Informacijos rinkimas apie indikatorius nuomonių apklausos būdu leidžia gautą rezultatą traktuoti kaip „subjektyviai interpretuojamą“ gyvenimo kokybę. Tai, kad instrumento struktūroje daugiau ar mažiau proporcingai atspindimi socialiniai, aplinkosauginiai ir ūkiniai-ekonominiai indikatoriai, leidžia teigti, kad jis nusitaiko ir į darniosios plėtros vertinimą konkrečios vietos bendruomenės lygmeniu. Tai, kad klausimyno indikatorių struktūroje atspindimos savivaldybės tiesiogiai (arba netiesiogiai) gyventojams teikiamos paslaugos, apibendrinta gyventojų nuomonė gali būti traktuojama, kaip savivaldybės, jos padalinių, įmonių etc. veiklos efektyvumo rodiklis. Šiuo požiūriu viešosios nuomonės tyrimo metodika susisieja su naujosios viešosios vadybos konceptu, kurio esminė dedamoji yra viešojo sektoriaus veiklos efektyvumo laidavimas.

Literatūra

1. Anderson, R, Litske, H., Krieger, H. *Quality of Life in Europe*. European Foundation for the Improvement and Living and Working Conditions, 2004.

2. Bauer, R. *Social Indicators*. The MIT Press, 1967.
3. Berger-Schmitt, R., Noll, H.H. Conceptual Framework and Structure of a European System of Social Indicators. EuReporting Working Paper No. 9, Subproject "European System of Social Indicators". Mannheim: Centre for Survey Research and Methodology (ZUMA), Social Indicators Department, 2000.
4. Cassinelli, C., W. Total Revolution: A Comparative Study of Germany under Hitler, the Soviet Union under Stalin, and China under Mao. *Contemporary Sociology*, 1978, Vol. 7, No. 3, 12-17.
5. Drewnowski, J. Studies in the Measurement of Levels of Living and Welfare. Report No 70.3. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development, 1970.
6. Developing Quality of Life Indicators for Canadian Municipalities. *Research & Development Highlights*, 1993, Issue 10, 22-34.
7. Fanchette, S. *Social Indicators Problems: Methodology and Selection*. UNESCO Press, 1974.
8. Furmonavičius, T. Su sveikata susijusios gyvenimo kokybės tyrimų metodologiniai aspektai. *Medicina*, 2004; 40(6), 508-516/
9. *Handbook of Social Indicators*. United Nations publication, 1989, Series F, No. 49.
10. Giddens, A. *Social Theory and Modern Sociology*. Cambridge: Polity Press, 1987.
11. Haas, B.K. A multidisciplinary concept analysis of quality of life. *Western Journal of Nursing Research*, 1999, Vol. 21, No 6, 728-742.
12. Europos socialinių indikatorių sistema. http://www.gesis.org/en/social_monitoring/social_indicators/EU_Reporting/eusi.htm [208-01-20].
13. Juozulynas A., Mečiūnas E., Zabulytė D., Paltanavičienė A., Kilinskas V. Darbininkų darbo ir gyvenimo kokybės tyrimas. *Sveikatos mokslai*, 2005, Nr.3, 232-239.
14. Kazlauskaitė M., Rėklaitienė R. Vidutinio amžiaus Kauno gyventojų gyvenimo kokybė. *Medicina*, 2005; 41(2), 155-161.
15. *Society at a Glance. OECD Social Indicators*. Paris, OECD, 2001.
16. Osborne, D., Gaebler, T. *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*. Reading, MA: Addison-Wesley, 1992.
17. McEwin, M. Social Indicators and Social Statistics in Australia. *Statistical Journal of the United Nations*. Economic Commission for Europe, 1995, 309-318.
18. Merkys G., Brazienė R., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Misiovič J. Lietuvos vietos savivaldos įgyvendinimo klausimu: gyventojų viešosios nuomonės tyrimo metodikos pristatymas. *Jurisprudencija*, 2007, 6(96), 63-72.
19. Merkys G. Testavimas – socialinių mokslų principas. Metodologinio diskurso projekcija. *Socialiniai mokslai*, 1999, T. 19, Nr. 2, 7-22.
20. Merkys G., Krupavičius A., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Brazienė R., Misiovič J. Kupiškio rajono gyven-
tojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Kupiškio rajono savivaldybės administracija, 2007.
21. Merkys G., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Brazienė R., Misiovič J. Vilkaviškio rajono gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Vilkaviškio rajono savivaldybės administracija, 2007.
22. Merkys G, ir kt. Mokytojų poreikio prognozė iki 2015 m. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose bei ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2006.
23. Merkys G., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Brazienė R., Misiovič J. Kauno rajono gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Kauno rajono savivaldybės administracija, 2006.
24. Merkys G., Vaitkevičius S., Misiovič J., Bačkauskaitė D. Širvintų rajono gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Širvintų rajono savivaldybės administracija, 2006.
25. Merkys G., Krupavičius A., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Brazienė R., Misiovič, J. Ukmergės gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Ukmergės savivaldybės administracija, 2006.
26. Merkys G., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Brazienė R., Misiovič J. Kazlų Rūdos gyventojų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Kazlų Rūdos savivaldybės administracija. 2006.
27. Merkys G., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Misiovič J., Titkov D., Blužaitė D. Radviliškio rajono gyventojų ir ekspertų nuomonės tyrimas strateginio plano įgyvendinimo kontekste. Radviliškio rajono savivaldybės administracija, 2005.
28. Merkys G., Vaitkevičius S., Šaparnienė G., Misiovič J., Titkov D. IKT taikymo Švietime tyrimas, parengiant rodiklius ir stebėsenos tvarką. Švietimo informacinių technologijų centras, 2005
29. Merkys G., Balčiūnas S., Merkienė R., Brašiskis R., Jonušaitė S., Tiškutė S. Mokytojų poreikio kaita ir profesinės karjeros ypatumai, optimizuojant mokyklų tinklą. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, 2004.
30. Merkys G., Urbonaitė-Šlyžiuvienė D., Vaitkevičius S. Užsakomųjų tyrimų ataskaitos rengimas. Švietimo ir mokslo ministerijos rekomendacijos rengėjams. ŠMM, 2004. (rankraštis). http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/SMM_Rekomendacijos_tyrejams_050110.doc [2008-01-27].
31. Niceforo, A. *Les indices numeriques de la civilisation et du progress*. Paris: Flammarion, 1921.
32. Noll, H. H. Towards a European System of Social Indicators: Theoretical Framework and System Architecture. In: M.Hagerty, J.Vogel and V.Moller. (Eds.) *Assessing Quality of Life and Living Conditions to Guide National Policy. Social Indicators Research Series*, Vol. 11. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2002.
33. Noll, H.H. Towards a European System of Social Indicators: Theoretical Framework and System Architecture. In: *Social Indicators Research*, Special Issue, 2002, Vol. 58, No 1-3, 47-84.

34. Norkus Z. Ar galime gyventi geriau? Velfarizmas ir jo alternatyvos. *Politologija*, 2004, T. 4, Nr.36, 3-39.
35. Quality of Life Report 2005. The Economist Intelligence Unit's Quality of Life Index. 2005.
36. Ritzer, G. *Sociological Theory*. Harvester Wheatsheaf: Worchester, 1992.
37. Staponkienė J. Naujosios viešosios vadybos elementų identifikavimas. *Viešojo politika ir administravimas*, 2005, Nr. 13, 83-91.

Gediminas Merkys, Rūta Brazienė, Gita Kondrotaitė

Subjective Quality of Life as Social Indicator: the Context of Public Sector

Summary

This paper aims to disclose the concept of social indicators and its meaning for modern public administration practice and appropriate scientific research. The necessity to create a national system of social indicators in Lithuania is emphasized. Methodological problems of legitimating the thematic (dimensional) structure of social indicators is discussed as well. The article indicates a coherence of social indicators with fundamental methodological problems of society cognition: social measurement and evaluation, social diagnostics and social prognosis. The authors state a coherence of social indicators with social welfare, quality of life, sustainable development and New Public Management concepts. Paper is based on assumption, that the New Public Management is an instrument to assure sustainable development: it has to create prerequisites for quality of life. The problem of quality of life indicators is analysed, assuming a necessity to combine both objective and subjective indicators of quality of life in a particular research. It is indicated, that subjective indicators are a source of scientific informatikon, while subjective quality of life indicators are an independent object of social cognition. The paper presents a methodology for research of public opinion in a particular municipality, based on subjective quality of life indicators.